

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

TENTO PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY.

RODINNÉ PRÁVO A SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

MGR. VLADIMÍRA KNÝBLOVÁ

PODPORA TERCIÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ
STUDENTŮ SE SPECIFICKÝMI
VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI
NA OSTRAVSKÉ UNIVERZITĚ V OSTRAVĚ

CZ.1.07/2.2.00/29.0006

OSTRAVA, LEDEN 2014

Studijní opora je jedním z výstupu projektu ESF OP VK.

Číslo Prioritní osy:	7.2
Oblast podpory:	7.2.2 – Vysokoškolské vzdělávání
Příjemce:	Ostravská univerzita v Ostravě
Název projektu:	Podpora terciárního vzdělávání studentů se specifickými vzdělávacími potřebami na Ostravské univerzitě v Ostravě
Registrační číslo projektu:	CZ.1.07/2.2.00/29.0006
Délka realizace:	6.2.2012 – 31.1.2015
Řešitel:	PhDr. Mgr. Martin Kaleja, Ph.D.

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Název: Rodinné právo a sociálně právní ochrana dětí
Autor: Mgr. Vladimíra Knýblová

Studijní opora k inovovanému předmětu: *Rodinné právo a sociálně právní ochrana*
(KAS/1ROPR; KAS/2ROPR)

Jazyková korektura nebyla provedena, za jazykovou stránku odpovídá autor.

Recenzent: *Mgr. Lenka Musialová*
Statutární město Ostrava, Magistrát města Ostravy

© Mgr. Vladimíra Knýblová
© Ostravská univerzita v Ostravě
ISBN 978-80-7464-525-9

OBSAH

Úvod

1 Seznámení s obecnými pojmy

Shrnutí kapitoly

2 Manželství

2.1 Pojmové znaky manželství

2.2 Vznik manželství

2.3 Zdánlivé manželství a neplatnost manželství

2.4 Vztahy mezi manžely

2.5 Zánik manželství

Shrnutí kapitoly

3 Určování rodičovství

3.1 Mateřství

3.2 Určení otcovství

3.3 Popírání otcovství

Shrnutí kapitoly

4 Osvojení

4.1 Podmínky osvojení nezletilého dítěte

4.2 Preadopční péče

4.3 Následky osvojení

4.4 Zrušení osvojení

4.5 Osvojení zletilého

Shrnutí kapitoly

5 Rodiče a děti

5.1 Jméno a příjmení dítěte

5.2 Rodičovská odpovědnost

5.3 Péče o dítě a jeho ochrana

5.4 Osobní styk rodiče s dítětem

5.5 Zastoupení dítěte

5.6 Péče o jmění dítěte

5.7 Výkon rodičovské odpovědnosti

Shrnutí kapitoly

6 Výživné

6.1 Výživné mezi rodiči a dětmi

6.2 Výživné mezi manžely

6.3 Výživné rozvedeného manžela

6.4 Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce

Shrnutí kapitoly

7 Náhradní rodinná péče a opatrovnictví

7.1 Opatrovnictví dítěte

7.2 Poručenství

7.3 Svěření do péče jiné osoby

7.4 Pěstounská péče

7.5 Ústavní výchova

Shrnutí kapitoly

8 Sociálně právní ochrana dětí

Shrnutí kapitoly

9 Preventivní a poradenská činnost

Shrnutí kapitoly

10 Výchovná opatření a opatření na ochranu dítěte

- # 10.1 Výchovná opatření
- # 10.2 Ústavní a ochranná výchova
- # Shrnutí kapitoly
- # 11 Péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost
- # Shrnutí kapitoly
- # 12 Náhradní rodinná péče
- # Shrnutí kapitoly
- # 13 Zařízení sociálně právní ochrany
- # Shrnutí kapitoly

Úvod

Cílem studijní opory je poskytnout studentům hlubší poznatky o českém rodinném právu a sociálně právní ochraně dětí na území České republiky. Studijní opora navazuje na znalosti právní teorie a konkrétní pojmy s oblasti rodinného práva a sociálně právní ochrany dětí blíže specifikuje. Absolventi tohoto předmětu budou směřovat do praxe, kde právní dovednosti s oblasti rodinného práva a sociálně právní ochrany dětí mohou sehrát důležitou roli v jejich profesním růstu. Vzhledem k proměnlivosti práva v návaznosti na rozvoj společnosti je text koncipován na vysvětlení pojmů co nejjobecněji a to ve snaze poskytnout vědomosti trvalejší hodnoty.

Po prostudování textu budete znát: Základní pojmy rodinného práva a sociálně právní ochrany dětí jako je například manželství, rodičovská zodpovědnost, osvojení, náhradní rodinná péče, vyživovací povinnost a jiné.

Získáte: Hlubší vědomosti v oblasti rodinného práva a sociálně právní ochrany dětí, které v budoucnu ve své praxi absolventi tohoto předmětu mohou uplatnit.

1 Seznámení s obecnými pojmy

V této kapitole se dozvíte: Co upravuje rodinné právo a sociálně právní ochrana dětí.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit základní pojmy rodinného práva a sociálně právní ochrany dětí. Objasnit význam jednotlivých pojmů. Charakterizovat obě odvětví samostatně, ale i ve vzájemné kooperaci.

Klíčová slova kapitoly: právní osobnost; svéprávnost; fyzická osoba; právnická osoba; osoba blízká; právní osobnost; zletilost; nezletilí

Průvodce studiem: V kapitole jsou uvedeny základní pojmy uváděné v právní normě a jejich vysvětlení. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 3 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Než se seznámíme s materií rodinného práva a sociálně právní ochrany dětí, je třeba zvládnout základní pojmosloví. **Právní osobnost:** Je způsobilost mít práva a povinnosti v mezích právního řádu. Člověk ji má od narození do smrti. Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Vychází se z toho, že se dítě narodí živé. Pokud se živé nenarodí, pohlíží se na něj jakoby vůbec nebylo. **Svéprávnost:** Je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, tedy právně jednat. **Fyzická osoba:** Je každý člověk, který má vrozená přirozená práva a zákon stanoví jen meze jejich uplatňování a způsob jejich ochrany. Tato práva spojená s osobností člověka nelze zcizit a nelze se jich vzdát. **Právnická osoba:** Je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost nebo právní osobnost zákon uznává. **Stát** se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu. **Osoba blízká:** Je příbuzný v řadě přímé jako sourozenec, manžel nebo partner podle zákona o registrovaném partnerství. Osoby navzájem blízké jsou jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném. Těmito jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí. **Zletilost:** Se nabývá dovršením osmnácti let věku a člověk se tak stává plně svéprávným. Před zletilostí může člověk plně svéprávnosti nabýt jen přiznáním, nebo uzavřením manželství. **Nezletilí:** Jsou osoby od narození do osmnáctého roku věku, nejsou plně svéprávné. Jsou však způsobilí k právním jednáním přiměřeným jejich

rozumové a volní vyspělosti.

Shrnutí kapitoly

Bez znalosti základních pojmů se jen těžko budeme orientovat v další části studijní opory, která na tyto pojmy navazuje a s nimiž je soukromé právo, jakými právo rodinné a sociálně právní ochrana dětí jsou, spojeno.

Příklad: V soukromém právu v podstatě jedinou právnickou osobou, která vstupuje do práv a povinností je stát. To konkrétně při vyživovací povinnosti rodičů ve vztahu ke státu, který vyplácí nezletilému dítěti v pěstounské či poručenské péči dávky státní sociální podpory podle zvláštního zákona. Stát prostřednictvím samosprávy, konkrétně orgány sociálně právní ochrany dětí, hájí zájmy nezletilých.

Kontrolní otázky a úkoly: Definujte jednotlivé pojmy.; Vysvětlete rozdíl mezi zletilou a nezletilou osobou.

Citovaná a doporučená literatura

prof. Dr. JUDr. Eliáš, K, Mgr. Svatoš, M. *Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.* Ostrava: Sagit, a. s., 2013. ISBN 978-7208-920-8.

Mezler, F., Tégl, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117.* Praha: Leges, 2013, 720 s. ISBN 978-80-87576-73-1.

2 Manželství

V této kapitole se dozvíte: Vše podstatné o institutu manželství, jako je jeho vznik, zánik, práva a povinnosti manželů.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit co to manželství je, jak vzniká, jaká jsou práva a povinnosti mezi manžely, jak zaniká a jaké jsou důsledky zániku manželství. Objasnit vztahy mezi manžely, jejich práva a povinnosti. Charakterizovat právní postavení manželů a institut manželství obecně.

Klíčová slova kapitoly: manželství; projev vůle; sňatečný obřad; zánik manželství; společné jmění manželů

Průvodce studiem: Kapitola je zaměřena na vznik, zánik, práva a povinnosti manželů a důsledky zániku manželství. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 5 hodin, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Manželství je v právním pojetí chápáno jako trvalé životní společenství muže a ženy, pro něž se rozhodli dobrovolně a na jehož základě vznikají práva a povinnosti mezi manžely. Manželství je starobylý institut a složitý společenský, etický, biologický a právní vztah mezi mužem a ženou. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.

2.1 Pojmové znaky manželství

Manželství jako právní vztah vzniká jen zákonem předepsaným způsobem před příslušným orgánem pověřeným vést matriky nebo před orgánem církve. Manželství vzniká na základě souhlasného projevu vůle snoubenců a za součinnosti oddávajícího. Jako právní vztah může manželství vzniknout jen mezi mužem a ženou. Svazek mezi osobami téhož pohlaví nelze nazývat manželstvím, ale je označován jako registrované partnerství osob téhož pohlaví. Od manželství je rovněž třeba rozlišovat faktické soužití muže a ženy, právní úprava zde hovoří o vztahu „druh a družka“, v posledním období se užívá pro takovátou soužití pojem nesezdané soužití. Manželství je vztah mezi jedním mužem a jednou ženou. Právní úprava stojí na principu monogamie. Manželství je rovnoprávným vztahem mezi mužem a ženou. Rovnoprávnost je zakotvena v článku 13 Listiny základních práv a svobod. Manželství je svobodným a dobrovolně uzavřeným životním společenstvím. Svobodná volba partnera je zakotvena v občanském zákoníku. Dobrovolnost uzavření manželství znamená, že nikdo nemá právní možnost vynutit si právní uzavření manželství a k uzavření manželství není zapotřebí souhlasu třetích osob.

2.2 Vznik manželství

Podmínky pro vznik manželství jsou systematicky upraveny v části druhé, hlavě první občanského zákoníku. Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že vstupují spolu do manželství. Sňatečný obřad je veřejný a slavnostní za přítomnosti dvou svědků. Zákon připouští dvě formy sňatku – občanský a církevní. Občanský sňatek se uzavírá před orgánem veřejné moci v přítomnosti matrikáře. Církevní sňatek se uzavírá před orgánem církve nebo náboženské společnosti oprávněné k tomu podle jiného právního předpisu. Manželství vznikne i jinak, je-li zřejmé, že snoubenci prohlašují svou sňatečnou vůli. Manželství vzniká kladnou odpovědí obou snoubenců. Snoubenci při sňatečném obřadu prohlašují, jaké bude jejich společné příjmení nebo zda si ponechají svá příjmení, případně příjmení jednoho z nich bude jejich společným a ten, jehož příjmení nemá být příjmením společným, bude ke společnému příjmení na druhém místě připojovat své dosavadní příjmení. Prohlásí jaké příjmení ponese i jejich děti. Při uzavírání církevního sňatku, musí snoubenci nejprve předložit osvědčení vydané matričním úřadem, které obsahuje potvrzení o tom, že snoubenci splnili všechny požadavky stanovené zákonem pro uzavření manželství. Od vydání osvědčení do sňatečného obřadu nesmí uplynout doba více než šesti měsíců. Po uzavření církevního sňatku je oddávající povinen do tří pracovních dnů od uzavření manželství doručit matričnímu úřadu protokol o uzavření manželství. Je-li život snoubence přímo ohrožen, může sňatečný obřad proběhnout na kterémkoliv místě a to ať už jde o sňatek občanský nebo církevní. Mimo území České republiky může sňatečný obřad provést také velitel námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky nebo velitel letadla zapsaného v leteckém rejstříku České republiky. Je-li alespoň jeden ze snoubenců státním občanem České republiky, může sňatečný obřad provést i velitel vojenské jednotky České republiky v zahraničí. Sňatečný obřad může být uzavřen občanem České republiky i mimo území České republiky před diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem České republiky. Manželství může být uzavřeno i tak, že na žádost snoubenců bude projev vůle jednoho z nich o vstupu do manželství učiněn za něj jeho zmocněncem. Manželství nemůže uzavřít nezletilý, který není plně svéprávný. Ve výjimečných případech může soud povolit uzavření manželství nezletilému staršímu šestnácti let. Manželství nemůže uzavřít osoba, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena a ani osoba, která již dříve manželství uzavřela případně vstoupila do registrovaného partnerství nebo jiného obdobného svazku uzavřeného v zahraničí. Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci. Totéž platí i o příbuzenství vzniklém osvojením. Rovněž tak nemůže být manželství uzavřeno mezi poručníkem a poručencem, mezi dítětem a osobou, do jejíž péče bylo dítě svěřeno a mezi pěstounem a svěřeným dítětem.

2.3 Zdánlivé manželství a neplatnost manželství

U zdánlivého manželství manželství nevznikne, pokud u jedné z osob nebyly projevy vůle o vstupu do manželství. O neplatném manželství hovoříme tehdy, pokud k uzavření došlo, přestože tomu bránila zákonná překážka. Soud tak prohlásí manželství za neplatné na návrh každého, kdo má na tom právní zájem. Manželství prohlášené za neplatné se považuje za neuzavřené. Pokud však došlo k nápravě nelze manželství za neplatné prohlásit. Manželství je neplatné, pokud soud neplatnost prohlásí na návrh manžela, jehož projev vůle byl učiněn pod nátlakem, který spočíval v užití násilí nebo vyhrožováním násilím. I bez návrhu soud prohlásí manželství za neplatné, i když třeba již zaniklo, pokud bylo uzavřeno osobou, která již dříve uzavřela manželství nebo vstoupila do registrovaného partnerství a tento svazek trvá, nebo bylo uzavřeno mezi předkem a potomkem, mezi sourozenci nebo mezi osobami příbuznými na základě osvojení.

2.4 Vztahy mezi manžely

Vztahy mezi manžely jsou rodinné právními vztahy zvláštního charakteru, jejichž obsahem jsou především osobní a s nimi spojená majetková práva a povinnosti. Práva a povinnosti

manželů vznikají přímo ze zákona již samotným uzavřením manželství a zanikají nejpozději s jeho zánikem. Faktický rozchod manželů a jejich oddělené soužití nezpůsobuje zánik všech práv a povinností, i když výkon některých z nich je touto skutečností ztížen nebo zcela vyloučen. Právní úpravu práv a povinností manželů není možné naopak analogicky použít na vztahy vyplývající z „nesezdaného soužití“, i když muž a žena spolu dlouhodobě žijí, společně uspokojují své potřeby, pečují o společné děti. Rodinné právní vztahy jsou upraveny v občanském zákoníku a jsou založeny především na zásadě solidarity a vzájemné pomoci. Stěžejním principem právní úpravy vztahů mezi manžely je i zásada rovnosti. Podle článku tři Listiny základních práv a svobod mají mít muž a žena v manželství rovná práva a povinnosti. Manželé jsou si navzájem povinni úctou, jsou povinni spolu žít, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství. Manžel má právo na to, aby mu druhý manžel sdělil údaje o svých příjmech, o stavu svého jmění, o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech. Při volbě svých pracovních, studijních a jiných činností bral zřetel na zájem rodiny. Každý z manželů přispívá na potřeby života rodiny a domácnosti podle svých osobních a majetkových poměrů tak, aby životní úroveň všech členů rodiny byla zásadně srovnatelná. O záležitostech rodiny včetně volby umístění rodinné domácnosti se mají dohodnout společně. Manžel má právo zastupovat svého manžela v běžných záležitostech. Toto právo však manžel nemá, pokud nežijí spolu, nebo pokud manžel, který má být zastoupen, tomu, s kým jeho manžel má právně jednat sdělí, že se zastupováním nesouhlasí. Mezi manžely vzniká vzájemná vyživovací povinnost založená na principu zásadně stejné hmotné a kulturní úrovně. Pokud pracují manželé nebo alespoň s jedním z manželů i jejich příbuzní nebo osoby s manžely sešvagřené, hovoříme o rodinném závodu. Členové rodiny zúčastnění na provozu rodinného závodu se podílejí na zisku i na věcech ze zisku nabytých. V průběhu manželství může dojít k režimu odděleného jmění, kdy smí manžel nakládat se svým majetkem bez souhlasu druhého manžela. Uzavřením manželství vzniká i společné jmění manželů, které při zániku manželství rozvodem může být vypořádáno buď dohodou o uspořádání majetkových povinností a práv, nebo na základě rozhodnutí soudu o vypořádání společného jmění manželů.

2.5 Zánik manželství

Manželství zaniká smrtí jednoho z manželů, rozvodem nebo prohlášením jednoho z manželů za mrtvého. V případě zániku manželství smrtí jednoho z manželů zaniká manželství dnem úmrtí manžela. V případě rozvodu manželství hovoříme o dvou typech, a to o „sporném“ nebo „nesporném“. U „nesporného“ rozvodu soud nezkoumá příčiny rozvratu manželství, k návrhu na rozvod manželství se musí připojit i druhý z manželů, musí být doloženy dohoda o úpravě rodičovské odpovědnosti k nezletilým dětem narozeným z manželství a dohoda o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práv a povinností bydlení a vyživovací povinnosti. Kromě toho musí manželství ke dni zahájení řízení o rozvod trvat nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí. V případě „sporného“ rozvodu soud zkoumá příčiny rozvratu manželství, nejsou zapotřebí dohody jako u rozvodu nesporného. V případě, že druhý manžel se k návrhu na rozvod nepřipojí a budou-li splněny zákonné podmínky pro rozvod manželství, bude manželství rozvedeno, pokud manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let. Manželství rozvodem zaniká dnem právní moci výroku o rozvodu manželství. V případě prohlášení jednoho z manželů za mrtvého zaniká manželství dnem, který je určen jako datum úmrtí. Je třeba zmínit se i o následcích zániku manželství, zejména zrušení společného jmění manželů, vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely, příjmení rozvedeného manžela a bydlení. Po zániku manželství zaniká společné jmění manželů, které se vypořádá buď dohodou o vypořádání vzájemných majetkových vztahů (viz výše) nebo rozhodnutím soudu, případně pokud není podán návrh na vypořádání společného jmění manželů do tří let po právní moci výroku o rozvodu manželství, movité věci zůstávají každému z manželů tak, jak je po rozvodu manželství užívali a v případě nemovitých věcí se

bývalí manželé stávají podílovými spoluvlastníky. Manžel, který přijal příjmení druhého manžela, může do šesti měsíců po rozvodu manželství oznámit matričnímu úřadu, že přijímá zpět své dřívější příjmení. Zánikem manželství zaniká i vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely. Uzavřením manželství vzniká švagrovství mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela, které při zániku manželství smrtí jednoho z manželů nezaniká.

Shrnutí kapitoly

V kapitole manželství jsou vysvětleny základní pojmy s manželstvím spojené včetně vysvětlení institutu manželství.

Kontrolní otázky a úkoly: Jaké jsou podmínky vzniku manželství?; Jaké jsou rozdíly mezi právním postavením manželů a nesezdaných párů?; Důsledky zániku manželství.; Jaká jsou stěžejní práva a povinnosti mezi manžely?; Jaké jsou podmínky k uzavření manželství?

Citovaná a doporučená literatura

prof. Dr. JUDr. Eliáš, K, Mgr. Svatoš, M. *Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.* Ostrava: Sagit, a. s., 2013. ISBN 978-7208-920-8.

Listina základních práv a svobod.

Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině – komentář.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.

3 Určování rodičovství

V této kapitole se dozvíte: Podstatu určování rodičovství, tedy mateřství a otcovství.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Objasnit a vysvětlit co je mateřství a otcovství, principy určování otcovství a popírání otcovství.

Klíčová slova kapitoly: mateřství; otcovství

Průvodce studiem: V této kapitole se seznámíme s právními důsledky určení rodičovství, a to i při umělém oplodnění, o určování otcovství a popírání otcovství. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 2 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

3.1 Mateřství

Základním východiskem pro právní úpravu mateřství je porod. Za matku dítěte je považována žena, která dítě porodila.

3.2 Určení otcovství

Při určování otcovství hovoříme o třech domněnkách otcovství. První domněnkou je, že za otce dítěte je vždy považován manžel matky, a to i v případě, že se dítě narodí v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo. Jestliže se žena znovu provdá, má se za to, že otcem dítěte je její pozdější manžel. Narodí-li se dítě neprovdané ženě, které bylo počato umělým oplodněním, za otce dítěte je považován muž, který dal k umělému oplodnění souhlas. Další domněnkou určení otcovství je souhlasné prohlášení rodičů. Takto může být určeno otcovství i pokud se dítě narodí v době mezi zahájením řízení o rozvod manželství a třístým dnem po rozvodu manželství a bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte a jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte. K tomuto prohlášení se musí připojit matka dítěte. Určit otcovství lze i k dosud nenarozenému dítěti, bylo-li počato. Prohlášení činí rodiče dítěte osobně před soudem nebo matričním úřadem. Nezletilý rodič činí prohlášení o určení otcovství vždy před soudem, stejně jako ten, kdo není plně svéprávný. Pokud není otcovství určeno podle prvních dvou domněnek, může matka dítěte navrhnout, aby otcovství určil soud. Tato forma je považována za třetí domněnku určení otcovství. Při rozhodování se má za to, že otcem dítěte je muž, který s matkou souložil v době, od které neuběhla do narození dítěte doba méně než sto šedesát a více než tři sta dní. Řízení o určení otcovství může být vedeno i proti domnělému otci, který již není naživu. Návrh je podán proti opatrovníkovi domnělého otce, který je k tomuto řízení jmenován soudem.

3.3 Popírání otcovství

Popřít otcovství může manžel do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech, které zakládají jeho důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte, které se jeho manželce narodilo. Popřít otcovství může u soudu, nejpozději však do šesti let od narození dítěte. Pokud se dítě narodí před sto šedesátým dnem od uzavření manželství, stačí, aby se nemělo za to, že otcem dítěte je manžel matky, popře-li své otcovství. To však neplatí v případě, že manžel matky s matkou dítěte souložil v době, od níž do narození dítěte neuběhlo méně než sto šedesát a více než tři sta dní, nebo věděl při uzavírání manželství, že je těhotná. Otcovství nelze popřít k dítěti narozenému v době mezi stošedesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodnění, které bylo provedeno se souhlasem manžela matky, nebo se souhlasem jiného muže, pokud matka není vdaná, a to bez ohledu na to, jaké genetické látky bylo použito. Popřít otcovství k narozenému dítěti může i matka, s tím, že otcem dítěte není její manžel, a to do šesti měsíců od narození dítěte. Muž, jehož otcovství bylo určeno na základě souhlasného prohlášení rodičů, může otcovství popřít, jen je-li vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte. Tak může učinit do šesti měsíců ode dne, kdy bylo souhlasným prohlášením rodičů otcovství určeno. Pokud bylo určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů před narozením dítěte, lhůta šesti měsíců počíná běžet od narození dítěte. Matka může takto popřít otcovství do šesti měsíců od narození dítěte.

Shrnutí kapitoly

V kapitole určování rodičovství jsme se seznámili s pojmy mateřství a otcovství, s tím, jak je otcovství k dítěti určeno a také s možnostmi popření otcovství jak mužem, který je za otce dítěte určen, tak i matkou dítěte.

Kontrolní otázky a úkoly: Kdo je matkou dítěte.; Určování otcovství, jeho podmínky a principy.; Za jakých podmínek může muž popřít otcovství?; Jaké jsou domněnky určování otcovství.

Citovaná a doporučená literatura

prof. Dr. JUDr. Eliáš, K, Mgr. Svatoš, M. *Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.* Ostrava: Sagit, a. s., 2013. ISBN 978-7208-920-8.

Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině – komentář.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.

4 Osvojení

V této kapitole se dozvíte: O formách osvojení, ať už nezletilého dítěte či zletilé osoby. O podmínkách a průběhu osvojovacího procesu.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit rozdíl mezi osvojením nezletilého dítěte a zletilou osobou, mezi osvojením zrušitelným a nezrušitelným, co je preadopční péče a jaké jsou podmínky osvojení nezletilého dítěte a zletilé osoby. Objasnit pojem osvojení, jeho proces a důsledky. Charakterizovat osvojení jako formu náhradní rodinné péče u nezletilých dětí a osvojení zletilých, což je nová forma osvojení po 1. 1. 2014.

Klíčová slova kapitoly: osvojení; osvojenec; osvojitel; preadopční péče

Průvodce studiem: Kapitola pojednává o jedné z forem náhradní rodinné péče, kde osvojitelé se stávají zákonnými zástupci nezletilých dětí a vytváří se nová rodina a rodinné právní vztahy. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 5 hodin, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Osvojení je nutné chápat především jako institut rodinného práva zajišťující nezletilému dítěti chybějící výchovné rodinné prostředí. Počátek procesu osvojení zajistit náhradní rodinnou péči dítěti, jemuž z různých důvodů péči neposkytuje vlastní rodina, je zprostředkování osvojení. Zprostředkování osvojení představuje velmi významnou činnost, na jejímž základě se vytvářejí nové vztahy mezi dětmi a dalšími osobami. Tyto osoby přebírají při osvojení celou rodičovskou odpovědnost. Zprostředkování osvojení je velmi závažnou činností, která je vyhrazena státním orgánům tak, aby v žádném směru nemohlo dojít ke zneužívání osvojení v neprospěch nezletilých dětí. Úprava osvojení vychází z Úmluvy o právech dítěte, kdy

článek dvacet stanoví, že dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí, nebo dítě, které ve vlastním zájmu nemůže být ponecháno v prostředí rodiny, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Úmluva také zavazuje stát nést zcela odpovědnost za zajištění náhradní péče. Zprostředkování osvojení spočívá v první řadě ve vyhledávání dětí vhodných ke svěřením do této formy náhradní rodinné péče a současně nalezení i vhodných osob, které mají zájem stát se osvojiteli. Soud při osvojení postupuje podle Úmluvy o ochraně dětí a spolupráce při mezinárodním osvojení (sdělení číslo 43/2000 Sb. m. s.), občanského zákoníku, Úmluvy o právech dítěte a Všeobecné deklaraci lidských práv. Při osvojování dětí z ciziny nebo do ciziny je zastupujícím orgánem státu Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně.

4.1 Podmínky osvojení nezletilého dítěte

Mezi osvojitelem a osvojencem je vztah jako mezi rodičem a dítětem. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel, či osvojitelé, zapíše do matriky jako rodič, či jako rodiče dítěte. Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, která zaručuje svými osobními vlastnostmi a způsobem života, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem. Zdravotní stav osvojitele nesmí omezovat péči o osvojované dítě ve značné míře. Osvojiteli se mohou stát manželé nebo jeden z manželů. Výjimečně může osvojit i jiná osoba, přičemž v tomto případě soud rozhodne o tom, že se z matriky vypouští zápis o druhém rodiči. Osvojit lze nezletilé dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti. Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let. Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství. Nezletilé dítě nemůže být osvojeno bez souhlasu rodičů nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče. U nezletilého dítěte staršího dvanácti let je třeba vždy jeho osobního souhlasu. Pokud by byl tento postup v zásadním rozporu se zájmy dítěte, souhlas se nevyžaduje. Vždy však musí před svým souhlasem s osvojením být řádně soudem poučeno o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu s osvojením. U nezletilého dítěte mladšího dvanácti let souhlas s osvojením udělí jeho opatrovník, kterým je zpravidla soudem jmenován orgán sociálně právní ochrany dětí. Nezletilé dítě může svůj souhlas s osvojením odvolat až do rozhodnutí soudu o osvojení. K osvojení nezletilého dítěte je třeba souhlasu rodičů. Ten dává rodič osobním prohlášením před soudem. Prohlášení musí splňovat obecné náležitosti právního úkonu. K prohlášení se nepřihlíží pokud je souhlas vázán na splnění nějaké podmínky nebo je časově omezený. I rodič před udělením souhlasu musí být soudem řádně poučen o podstatě a důsledcích prohlášení souhlasu a o podstatě osvojení. Souhlasit s osvojením musí i rodič, který nenabýl plné svéprávnosti, ten, který ještě nedosáhl věku šestnácti let, souhlas s osvojením dát nemůže. Pokud byla rodiči svéprávnost omezena, může ve věcech osvojení, včetně udělení souhlasu k osvojení, právně jednat pouze v rozsahu, ve kterém nebyla jeho svéprávnost omezena. Matka může dát souhlas k osvojení nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Otec může dát souhlas s osvojením i před uplynutím této doby, avšak po narození dítěte. Pokud byl dán některým rodičem souhlas dříve, nepřihlíží se k němu. Souhlas k osvojení pozbude účinnosti, nedojde-li k osvojení do šesti let ode dne, kdy byl dán. Účinnosti pozbude i souhlas rodičů, pokud byl dán s určením pro určitou osobu osvojitele a nebude-li takovému návrhu na osvojení soudem vyhověno. Souhlas k osvojení lze odvolat po dobu tří měsíců ode dne, kdy byl dán. Po této době lze souhlas odvolat v případě, že nezletilé dítě nebylo ještě předáno do preadopční péče, nebo pokud bude nezletilé dítě předáno do péče svých rodičů na základě rozhodnutí soudu vydaného na návrh rodičů. Souhlas rodiče nezletilého dítěte k osvojení není třeba, pokud byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň i práva dát souhlas k osvojení, není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání, nebo se zdržuje na neznámém místě, které se nepodařilo zjistit. Souhlas k osvojení tak může udělit poručník, případně opatrovník, který je jmenován soudem, není-li vyžadován souhlas rodičů dítěte z příčin výše uvedených. Souhlas rodiče není

třeba ani v případě, že rodič o dítě zjevně nemá zájem, neprojevuje-li soustavně o dítě opravdový zájem, čímž trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče. Nezájem rodiče je zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu. O tom, že není třeba souhlasu rodičů s osvojením rozhoduje soud ve zvláštním řízení.

4.2 Preadopční péče

Doba, po kterou bude dítě v péči budoucího osvojitele, by měla být právě tak dlouhá, aby bylo možno bezpečně zjistit, že osvojitel bude pro dítě tím nejlepším rodičem. Osvojitel po tuto dobu má dostatek prostoru prokázat, že mu jde o péči o dítě a že jeho zájem je v prospěchu dítěte. Preadopční doba odpovídá jak nutnosti vyrovnat postavení budoucího osvojitele a přirozeného rodiče, tak i potřebě pečlivě zjistit osobnostní kvality budoucího osvojitele, jeho vlastnosti, pohnutky, dispozice. Nezletilé dítě je možno předat do péče budoucího osvojitele ihned poté, kdy oba rodiče dali souhlas k osvojení. Péče budoucích osvojitelů o dítě před uplynutím tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, nelze považovat za preadopční péči, tedy péči před osvojením. Po tu dobu má ten, komu bylo dítě předáno do péče, pouze povinnost a právo o dítě pečovat a chránit je. O předání dítěte do preadopční péče rozhoduje soud. Výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti se rodičům pozastavuje po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení. Soud jmenuje poručníkem osvojovaného nezletilého dítěte orgán sociálně právní ochrany dětí, pokud mu již dříve nebyl poručník jmenován. O předání dítěte do preadopční péče je soudem rozhodnuto až po provedení šetření o vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele. Před rozhodnutím o osvojení musí být osvojované nezletilé dítě v péči budoucího osvojitele na jeho náklady. Budoucí osvojitel má práva a povinnosti k nezletilému dítěti jako osoba, která převzala nezletilé dítě do některé z forem náhradní rodinné péče. O osvojení nebude rozhodnuto do doby, než se rozhodne v řízení o určení otcovství, podá-li muž, který tvrdí, že je otcem dítěte takový návrh.

4.3 Následky osvojení

Dítě, které bylo osvojeno manžely, nebo manželem svého rodiče, má postavení společného dítěte manželů. Osvojitelé mají rodičovskou odpovědnost. Osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, zanikají práva a povinnosti opatrovníka, případně poručníka, který byl jmenován, aby za rodiče práva a povinnosti vykonával. Došlo-li k osvojení dítěte, které je již samo rodičem, vztahují se účinky osvojení i na jeho dítě. Osvojenec má příjmení osvojitele, společný osvojenec manželů má příjmení, na němž se dohodli při uzavření manželství pro své děti. Osvojenec má právo vyslovit se ke svému příjmení a pokud s jeho změnou nesouhlasí, rozhodne soud, že bude ke svému příjmení připojovat příjmení osvojitele. Osvojitel je povinen informovat osvojence o tom, že byl osvojen, jakmile to bude vhodné, nejpozději však do zahájení povinné školní docházky. Osvojitel nebo osvojenec mohou navrhnout, aby soudem bylo rozhodnuto, že osvojení a jeho okolnosti mají být před jeho původní rodinou utajeny. Osvojenec, po nabytí svéprávnosti má právo seznámit se s obsahem spisu o jeho osvojení. Nad úspěšností osvojení může být uložen dohled. Ten provádí zpravidla orgán sociálně právní ochrany dětí a v rámci dohledu poskytuje osvojitelům poradenství a služby spojené s péčí o osvojence.

4.4 Zrušení osvojení

Z důležitých důvodů může soud na návrh osvojitele nebo osvojence osvojení zrušit. Zrušit osvojení však nelze po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení, kdy se dá hovořit o tom, že osvojení má charakter osvojení nezrušitelného. Po uplynutí tří let od rozhodnutí soudu o osvojení dochází k automatické konverzi v osvojení nezrušitelné. Soud však může rozhodnout na návrh osvojitele, pokud je to v zájmu dítěte o nezrušitelném osvojení i před uplynutím doby tří let od rozhodnutí o osvojení. Nezrušitelné osvojení nebrání tomu, aby byl osvojenec znovu osvojen. Při rozhodování o osvojení není rozhodováno o osvojení nezrušitelném, ale o osvojení zrušitelném. Je-li osvojení zrušeno, zaniká poměr vzniklý osvojením, jakož i práva

a povinnosti z něho vyplývající a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr. Osvojenec se vrací k původnímu příjmení, ledaže by prohlásil, že si stávající příjmení ponechá. Osvojenec může být znovu osvojen pouze v případě, že dřívější osvojení bylo zrušeno, nebo má být osvojen pozdějším manželem osvojitele, nebo zemře ten, kdo byl jediným osvojitelem. Osvojenec dědí po osvojiteli v první zákonné skupině dědiců a vstupuje v dědické právo osvojitele vůči jiným osobám.

4.5 Osvojení zletilého

Forma osvojení zletilého je v občanském zákoníku nově upravena po 1. 1. 2014. U osvojení zletilého hovoříme jednak o osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého a jednak o osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého. V případě osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého lze zletilého osvojit, je-li přirozeným sourozencem osvojovaného a je osvojován tímž osvojitelem. Tato forma osvojení se týká i zletilého, který v době podání návrhu na osvojení byl nezletilý, nebo osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastní dítě ještě v době jeho nezletilosti, nebo osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela. Osvojení zletilého není přípustné, je-li v rozporu s dobrými mravy a s odůvodněným zájmem jeho pokrevních rodičů. Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého je možné výjimečně také z důvodu hodných zvláštního zřetele, pokud je to přínosné pro osvojence a osvojitele navzájem. Zletilému osvojení a jeho potomkům nevzniká osvojením příbuzenský poměr vůči členům rodiny osvojitele a nenabývají vůči nim žádná majetková práva. To platí i pro osvojitele. Není-li osvojovaný plně svéprávný, jedná za něj zákonný zástupce nebo soudem jmenovaný opatrovník. Žije-li zletilý osvojovaný v manželství, může být osvojen jen se souhlasem svého manžela. Osvojení zletilého nemá vliv na jeho příjmení, pouze souhlasí-li s tím osvojitel, může osvojenec ke svému příjmení přidat příjmení osvojitele. Osvojení zletilého má právní následky pro něj a jeho potomky, narodí-li se však později. Pro děti osvojence, které se narodily před osvojením, má osvojení právní následky jen, když dali k osvojení souhlas.

Shrnutí kapitoly

Osvojení je institut velmi složitý a náročný. Navíc po účinnosti nového občanského zákoníku je institut osvojení výrazně změněn a přibyla forma osvojení zletilého. O podmínkách osvojení, o následcích osvojení a o celém průběhu osvojovacího procesu pojednává tato kapitola.

Kontrolní otázky a úkoly: Jaké jsou podmínky k osvojení?; Co je to zprostředkování osvojení?; Kdy se vyžaduje souhlas rodičů s osvojením nezletilého dítěte a kdy ho třeba není?; Kdy se hovoří o utajovaném osvojení?; Jaké jsou následky osvojení?; Kdy může být osvojení zrušeno?; Kdy je možno osvojit zletilou osobu?

Citovaná a doporučená literatura

prof. Dr. JUDr. Eliáš, K, Mgr. Svatoš, M. *Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.* Ostrava: Sagit, a. s., 2013. ISBN 978-7208-920-8.

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte.*

Sdělení MZV č. 43/2000 Sb., *Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.*

Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině – komentář.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.

5 Rodiče a děti

V této kapitole se dozvíte: O rodičovské odpovědnosti, vzájemných vztazích mezi rodiči a dětmi, jejich vzájemných právech a povinnostech, o osobnostních právech dítěte, o právu na styk s dítětem.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit práva a povinnosti dětí vůči rodičům a naopak, co je rodičovská odpovědnost, formy jejího omezení. Objasnit dopad omezení svéprávnosti rodiče na výkon jeho rodičovské odpovědnosti a objasnit pojem přiznání plné svéprávnosti nezletilému. Charakterizovat jednotlivé pojmy, které jsou de facto

totožné s klíčovými slovy a navíc i pojmy jako je péče o dítě a jeho ochrana, péče o jmění dítěte, zastoupení dítěte.

Klíčová slova kapitoly: rodič; nezletilé dítě; rodičovská odpovědnost; výchovné prostředky; osobní styk rodiče s dítětem; vztahy dětí a příbuzných; preventivní, výchovná a sankční opatření při výchově dětí

Průvodce studiem: Uvedení do problematiky vztahů rodiče a dítěte. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 6 hodin, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Rodiče a děti mají vůči sobě navzájem práva a povinnosti. Účelem práv a povinností rodičů k dítěti je zajištění hmotného a morálního prospěchu dítěte. Práva a povinnosti rodičů k dítěti vznikají narozením dítěte a zanikají nabytím jeho zletilosti, jde o práva osobní povahy. Dítě je povinno dbát svých rodičů, rodiče mají právo do doby, než se stane dítě svéprávným, usměrňovat ho výchovnými opatřeními, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte a dítě je povinno těmto opatřením se podřídit. V případě vztahu mezi rodiči a dětmi hovoříme o statusových právech, jako je například právo na jméno a příjmení dítěte, souhlas rodiče s osvojením nezletilého dítěte, právo prohlásit rodičovství u druhé domněnky otcovství. Právo na výživné a vyživovací povinnost nejsou součástí rodičovské odpovědnosti. Jejich trvání nezávisí na svéprávnosti ani nabytí zletilosti.

5.1 Jméno a příjmení dítěte

Každé dítě má příjmení určené rodiči při uzavření jejich manželství nebo dítěti rodiče příjmení zvolí pokud nejsou manželé. Totéž platí i pro určení osobního jména dítěte. Nedohodnou-li se rodiče na osobním jménu nebo příjmení v případě nesezdaného páru, rozhodne soud. Stejně tak rozhodne i, kdy není žádný z rodičů znám (odložení dítěte v babyboxu, nalezenec).

5.2 Rodičovská odpovědnost

Rodičovská odpovědnost se dá charakterizovat jako souhrn práv a povinností rodičů, spočívajících v péči o dítě, zejména o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, určení místa jeho bydliště a v jeho zastupování a spravování jeho jmění. Rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům, ledaže by jí byl některý z rodičů zbaven. Rodičovská odpovědnost v sobě zahrnuje jednak odpovědnost a jednak její výkon. Nositelem rodičovské odpovědnosti je každý rodič, i když není zcela svéprávný, v tom případě je omezen v jejím výkonu, není schopen rodičovskou odpovědnost zcela vykonávat. V případě rozhodování o výkonu rodičovské odpovědnosti má nezletilé dítě participační právo, tedy právo vyjádřit se k nastálé situaci a právo být slyšeno. Toto právo je dáno i článkem deset Úmluvy o právech dítěte. Dítě starší dvanácti let má být slyšeno vždy, a to i před soudem, dítě mladší dvanácti let jiným vhodným způsobem. Výkon rodičovské odpovědnosti je pozastaven, pokud je rodič nezletilý. V tom případě má právo péče o dítě, ovšem je v ní omezen. Výkon rodičovské odpovědnosti je pozastaven i tehdy, pokud byl rodič omezen ve svéprávnosti. Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti má nesankční povahu, neboť výkonu rodičovské odpovědnosti brání závažná okolnost. Rodičovská odpovědnost může být dále i omezena nebo rodič může být rodičovské odpovědnosti zbaven. V těchto případech hovoříme o sankční povaze uvedených opatření. Omezení rodičovské odpovědnosti je například omezení práva rozhodnout o místě pobytu dítěte bez souhlasu druhého z rodičů, o jeho přemístění do ciziny. Tato úprava reflektuje na Haagskou úmluvu o mezinárodních únosech, kterou ratifikovalo přibližně devadesát států. Při omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti však zůstává zachováno právo rodiče osobně se s dítětem stýkat. Je tedy třeba v obou případech o styku rodiče s dítětem rozhodnout s ohledem na zájem dítěte. Omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti nemá vliv ani na povinnost dítě vyživovat. Zbavit rodiče rodičovské odpovědnosti může soud v případě, kdy rodič zneužívá svoji rodičovskou

odpovědnost nebo její výkon, nebo je závažným způsobem zanedbává. Taktéž soud rozhodne i v případech, kdy rodič proti svému dítěti spáchá úmyslný trestný čin, nebo použil-li své dítě, které není trestně odpovědné, ke spáchání trestného činu, nebo spáchal-li rodič trestný čin jako spolupachatel, návodce či organizátor trestného činu spáchaného jeho dítětem. Při zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti soud může rozhodnout nejen o zákazu styku s dítětem, jak je výše uvedeno, ale i zbavení rodiče všech nebo některých práv a povinností, především práva dát souhlas k osvojení nezletilého dítěte. Pokud je rodičovská odpovědnost omezena nebo je omezen její výkon, jmenuje soud dítěti opatrovníka. Pokud je rodič zbaven rodičovské odpovědnosti, přechází rodičovská odpovědnost na druhého rodiče a pokud i ten je rodičovské odpovědnosti zbaven, jmenuje soud dítěti poručníka, kterému náleží práva a povinnosti rodičů, včetně výkonu rodičovské odpovědnosti. Rodičovská odpovědnost může být rozhodnutím soudu rodičům znovu přiznána, pokud v ní byli omezeni nebo zbaveni.

5.3 Péče o dítě a jeho ochrana

Při rozhodování rodičů o vzdělání nebo pracovním uplatnění dítěte, vezmou v úvahu jeho názor, schopnosti a nadání. Péčí o dítě a jeho ochranu, výkon výchovy, nebo dohled nad dítětem mohou rodiče svěřit i jiné osobě a to na základě dohody. Pokud jiná osoba zadržuje dítě protiprávně, mají rodiče právo žádat, aby jim dítě předala. To platí i mezi rodiči navzájem. Rodiče a děti jsou si povinni vzájemnou pomocí, podporou a ohledem na svou důstojnost. Při výchově dítěte mají být rodiče příkladem svým dětem, zejména ve způsobu života a chování v rodině. Mohou použít výchovné prostředky pouze v míře, která je okolnostem přiměřená a neohrožuje zdraví dítěte a nedotýká se jeho lidské důstojnosti. Je-li dítě v péči jen jednoho z rodičů a na jeho výchově se podílí i nový manžel nebo partner rodiče dítěte, podílí se i ten na výchově dítěte. Hovoříme o sociálním rodičovství. Dítě se podílí na péči o chod domácnosti vlastní prací, přiměřenou svému věku, případně peněžitými příspěvky, má-li vlastní příjem.

5.4 Osobní styk rodiče s dítětem

Styk rodiče s dítětem nelze svěřit jiné osobě než rodiči. Pokud se rodič osobním stykem podílí i na výchově dítěte, hovoříme o tak zvaném přímém styku. Naopak nepřímý styk je realizován prostřednictvím videokonferencí, skype a jiných forem, zejména pokud mezi bydlištěm dítěte a rodiče je velká vzdálenost. Soud při úpravě styku stanoví i podmínky, jako, kde styk vykonávat, kdo se nesmí zúčastnit, příprava dítěte a podobně. Zachována musí být i zásada, že dítě má právo na oba své rodiče a pokud je dítě v péči jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem stejně jako tento rodič má právo na osobní styk s dítětem. Styk rodiče s dítětem může být však omezen nebo zakázán rozhodnutím soudu, pokud by styk s dítětem byl v neprospěch dítěte. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě ke styku s druhým rodičem řádně připravit, styk s druhým rodičem řádně umožnit a při osobním styku s dítětem s druhým rodičem spolupracovat. Rodiče se vzájemně musí zdržet všeho, co narušuje vztah dítěte k oběma rodičům nebo co výchovu ztěžuje. Rodič, který má dítě v péči nesmí bránit druhému bez důvodně trvale či opakovaně ve styku s dítětem, neboť takové chování je důvodem pro nové rozhodnutí soudu o tom, kdo má mít dítě v péči, neboť negativní postoj rodiče, který má dítě v péči ke styku s druhým rodičem je považován za selhání ve výchovné roli. Povinná je i informační povinnost mezi rodiči o zájmech a potřebách dítěte. Při styku rodiče s dítětem se preferuje vždy dohoda rodičů. Dítě má právo i na styk s příbuznými se sociálním rodičem či sourozenci.

5.5 Zastoupení dítěte

Rodiče mají právo a povinnost zastupovat své dítě při právních jednáních, ke kterým není samo právně způsobilé. Zastupování je společné, jednat však může i každý z rodičů samostatně. K zastoupení nemůže dojít v případě, že by došlo ke střetu zájmů mezi ním a dítětem nebo dětmi týchž rodičů. Při neshodě rodičů, který z nich bude dítě zastupovat, rozhodne soud na návrh rodiče na určení, kdo bude za dítě právně jednat a jakým způsobem.

Rodiče mohou při vyřízení záležitosti dítěte, nejde-li o záležitost osobního stavu, uzavřít smlouvu o zastoupení osobou s odbornými znalostmi. I dítě může uzavřít takovou smlouvu, přičemž zastoupení nemá vliv na zákonné zastoupení dítěte rodiči. Popře-li otec otcovství, právní jednání, která učinil jako zákonný zástupce zůstávají nedotčena.

5.6 Péče o jmění dítěte

Dalšími právy a povinnostmi rodičů je i právo a povinnost pečovat o jmění dítěte na principu péče řádného hospodáře. S finanční hotovostí, kterou nebude zapotřebí využít k úhradě výdajů souvisejících s majetkem dítěte, musí bezpečně nakládat. Poruší-li rodiče povinnost péče řádného hospodáře, nahradí dítěti škodu společně a nerozdílně. Nedohodnou-li se rodiče o podstatných věcech při péči o jmění dítěte, rozhodne soud na návrh rodiče. Občanský zákoník demonstrativně vypočítává právní jednání, k nimž je třeba souhlasu soudu vždy. Jde zejména o nabývání nemovitostí dítětem a nakládání s nimi, nabytí daru, dědictví, odmítnutí dědictví a při zatěžování majetku jako celku nebo jeho nikoliv nepodstatnou část, uzavírání smluv zavazujících k opětovnému dlouhodobému plnění, úvěrových smluv, smluv týkajících se bydlení, zejména nájmu. K právnímu jednání rodiče, k němuž schází potřebný souhlas soudu, se nepřihlíží. Příjmy z majetku dítěte, tedy ze zisku, se nejdříve použijí na výživu dítěte a na úhradu nezbytných potřeb. Právo a povinnost rodiče pečovat o jmění dítěte zaniká prohlášením úpadku na majetek rodiče. V takovém případě, pokud ani druhý rodič nemůže o jmění dítěte pečovat, soud jmenuje opatrovníka pro správu jmění dítěte. Zohledněn je princip, že nejsem-li schopen jako rodič starat se o své peníze, nejsem schopen se starat o peníze dítěte. Po nabytí svéprávnosti dítěte, odevzdávají mu rodiče jmění, které spravovali, vyúčtování není zapotřebí, pokud je dítě nežadá.

5.7 Výkon rodičovské odpovědnosti

Před rozhodnutím soudu o rozvodu manželství rodičů nezletilého dítěte, soud určí, jak bude každý s rodičů o dítě do budoucna pečovat. Preferována je dohoda rodičů. Při rozhodování soud bere v úvahu vztah dítěte ke každému z rodičů i vztah k sourozencům, popřípadě prarodičům. Při rozhodování o péči dítěte po rozvodu manželství rodičů může soud svěřit dítě do péče jednoho s rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do péče společné. Rozhodnuto může být i tak, že dítě je svěřeno do péče jiné osoby než rodiče, je-li to v zájmu dítěte. Při svěřením dítěte do společné péče rodičů je třeba vždy souhlas rodičů. Při rozhodování o svěřením do péče rozhoduje soud v zájmu dítěte, bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, na zázemí dítěte a výchovné schopnosti každého z rodičů. Rovněž je brán zřetel na právo dítěte na udržování pravidelného osobního styku s rodiči, na právo druhého rodiče, kterému dítě nebylo svěřeno, na pravidelnou informaci o dítě. Zřetel je nutno brát i na schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem. V případě, že rodiče nezletilého dítěte nežijí spolu, ale odděleně, a nedohodnou-li se o úpravě péče o dítě, rozhodne soud. Pravidla pro svěřením dítěte do péče rodičů jsou stejná, jako když je rozhodováno o úpravě výkonu rodičovské odpovědnosti pro dobu po rozvodu manželství rodičů.

Shrnutí kapitoly

Výkon rodičovské odpovědnosti a vůbec vztah rodič – dítě je jednou ze stěžejních částí občanského zákoníku, upravující soukromá a osobnostní práva. V kapitole jsou vysvětleny nejdůležitější pojmy ve vztahu rodič – dítě, což je důležité nejen pro profesionální život studentů v následném zaměstnání, ale i v soukromém životě každého z nás.

Kontrolní otázky a úkoly: Co je rodičovská odpovědnost?; Jaké jsou formy jejího omezení?; Jaká jsou vzájemná práva a povinnosti rodičů a dětí?; Vysvětlete péči o jmění dítěte.; Co znamená osobní styk rodiče s dítětem a jeho důsledky?; Kdy je upravována péče o dítě?

Citovaná a doporučená literatura

prof. Dr. JUDr. Eliáš, K, Mgr. Svatoš, M. *Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.* Ostrava: Sagit, a. s., 2013. ISBN 978-7208-920-8.

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte*.

Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině – komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.

6 Výživné

V této kapitole se dozvíte: Základní principy při stanovení jednotlivých druhů vyživovací povinnosti.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit jednotlivé druhy vyživovací povinnosti, kterou občanský zákoník upravuje. Objasnit základní pojmy a druhy vyživovacích povinností. Charakterizovat, co znamená výživa, co je vyživovací povinnost, kdo má právo na výživu a její principy.

Klíčová slova kapitoly: výživa; vyživovací povinnost

Průvodce studiem: Kapitola pojednává o druzích vyživovací povinnosti upravených občanským zákoníkem. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 4 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Vyživovací povinnost je povinnost hradit životní náklady či zabezpečovat potřeby mezi subjekty rodinně právních vztahů. Nepředstavuje jen hrazení výživy, ale též uspokojování ostatních hmotných a kulturních potřeb. Výživné pro nezletilé dítě má navíc podpořit a zajistit i jeho všestranný rozvoj po stránce fyzické, duševní a sociální. Pro všechny druhy výživného platí společná pravidla jako, že výživné nesmí být v rozporu s dobrými mravy, soud bere v úvahu odůvodněné potřeby oprávněného na straně jedné a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného na straně druhé. Výživné se platí v pravidelně se opakujících částkách, započtení proti výživnému je možné jen dohodou, u nezletilých dětí je započtení vyloučeno. Při změně poměrů může soud rozhodnutí o výživném pro nezletilé děti změnit i bez návrhu. Právo na výživné se nepromlčuje, promlčují se jen jednotlivé splátky. Neplní-li povinný dobrovolně rozhodnutí o výživném, má právo oprávněný podat návrh na výkon rozhodnutí nebo-li exekuci. Toto právo přísluší i nezletilému dítěti. Výkon rozhodnutí o výživném lze provést srážkami ze mzdy či jiných příjmů, příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu a prodejem movitých či nemovitých věcí. Výživné je přednostní pohledávkou.

6.1 Výživné mezi rodiči a dětmi

Dítě má právo na výživu svých rodičů. Vyživovací povinnost rodičů vůči dítěti předchází vyživovací povinnosti prarodičů a vzdálenější příbuzní mají vyživovací povinnost pouze tehdy, nemohou-li ji plnit bližší příbuzní. Je-li povinných výživou více osob, které mají vůči nezletilému dítěti stejné postavení, odpovídá rozsah vyživovací povinnosti dle schopností a možností každého z nich. Vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi je založena na principu zásadně shodné životní úrovně z životní úrovně rodičů. Ovšem i dítě je povinno zajistit svým rodičům slušnou výživu. V případech hodných zvláštního zřetele soud může uložit osobě povinné výživou, aby složila zálohu na výživné splatné v budoucnu, případně připouští-li to majetkové poměry osoby výživou povinné, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor. Vyživovací povinnost rodičů k dítěti trvá do doby, dokud tyto nejsou schopny samy se žít. Vyživovací povinnost končí i smrtí rodiče či nezletilého dítěte. Vyživovací povinnost není povinností přenosnou, tedy nepřechází na dědice. Vyživovací povinnost končí i osvojením dítěte. U nezletilého dítěte se spotřebované výživné nevrací. Pokud se při rozhodování o výživném na dítě neprokáže příjem rodiče, bude soud vycházet z pětadvacetinásobku životního minima. Při stanovení výživného soudem se nepřihlíží k finančním závazkům povinného rodiče a to právě s ohledem na skutečnost, že výživné pro nezletilé dítě je i pohledávkou přednostní a stejně tak rodiče musí při svých finančních závazcích, které uzavírají být si své povinnosti k nezletilému dítěti vědomi. Stejně tak nemusí být vyživovací povinnosti k dítěti sprostěn rodič, který je ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, pro který se de facto připravil o možnost mít příjem a plnit si tak vyživovací povinnost k nezletilému dítěti. Vyživovací povinnost rodičů k dětem vyplývá i z Listiny

základních práv a svobod a nelze po nezletilém dítěti spravedlivě žádat, aby neslo důsledky protiprávního jednání či rizika finančního hospodaření výživou povinného rodiče. S placením výživného pro nezletilé dítě může nastat situace, že ten, kdo si o sobě myslel, že je otcem, plnil vyživovací povinnost za skutečného rodiče. Dojde-li k popření otcovství, může ten, kdo výživné hradil, žádat po určeném otci dítěte – biologickém otci úhradu toho, co na dítě zaplatil, tedy plnil za jiného. Stane-li se dítě zletilým, rodičům přetrvává vyživovací povinnost, pokud se soustavně připravují na své budoucí povolání. Výjimečně může být vyživovací povinnost rodičů zrušena i před nabytím zletilosti, nepřipravuje-li se dítě bez vážného důvodu na budoucí povolání.

6.2 Výživné mezi manžely

Ze zákona mají manželé vzájemnou vyživovací povinnost, která je postavena na zásadě, že oba mají zásadně stejnou hmotnou a kulturní úroveň. Tato zákonná podmínka znamená, že po odečtení pravidelných plateb a nákladů domácnosti manželům zůstává finanční částka, s níž by měli oba zacházet stejnou měrou a využívat ji pro sebe srovnatelným způsobem. Vzniká dnem uzavření manželství a zaniká smrtí jednoho z manželů, právní mocí výroku o rozvodu manželství či prohlášením manžela za mrtvého. Neplní-li jeden z manželů svou povinnost, může druhý podat žalobu k soudu. Stanovení výše výživného se děje obvykle tak, že se sečte čistý příjem manžela i manželky, odečtou se od něj všechny povinné a stálé platby a zbylá část se dělí dvěma. Vzájemná vyživovací povinnost neplatí mezi druhem a družkou, platí však mezi registrovanými partnery, kteří mají vůči sobě zákonnou vyživovací povinnost. Od vzájemné vyživovací povinnosti je třeba odlišit zvláštní vzájemné povinnosti mezi manžely. Tím jsou náklady společné domácnosti, neboť oba jsou povinni pečovat o uspokojování potřeb rodiny podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Přitom nejde jen o poskytování finančních či jiných prostředků, ale i o osobní péči o domácnost a děti.

6.3 Výživné rozvedeného manžela

Rozvodem manželství zanikají osobní i právní vztahy mezi manžely, tím je i vzájemná vyživovací povinnost. Ode dne následujícího po právní moci výroku o rozvodu manželství se každý z manželů finančně stará sám o sebe. Rozvedený manžel, který však není schopen se sám živit a tato neschopnost má svůj původ v manželství nebo v souvislosti s ním, má vůči němu bývalý manžel vyživovací povinnost v přiměřeném rozsahu, lze-li to na něm spravedlivě požadovat. Soud při rozhodování o výživném rozvedeného manžela bere zřetel na délku trvání manželství i na to, jak dlouho je rozvedeno. Zřetel se bere také na to, zda rozvedený manžel si neopatřil přiměřené zaměstnání, přestože mu v tom nebránila závažná překážka, mohl si výživu zajistit řádným hospodařením s vlastním majetkem, podílel se za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost, nedopustil se vůči bývalému manželovi nebo osobě mu blízké trestného činu. Rozsah vyživovací povinnosti se řídí buď dohodou manželů v rámci „nesporného“ rozvodu manželství a nebo rozhodnutím soudu. Návrh na stanovení výživného může dále podat manžel, který rozvrat manželství převážně nezapříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil, a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma. V tomto případě lze výživné přiznat jen na dobu přiměřenou okolnostem, nejdéle po dobu tří let od rozvodu. Právo rozvedeného manžela na výživné zanikne uzavřením nového manželství nebo vstupem do registrovaného partnerství, samozřejmě i smrtí.

6.4 Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce

Otec dítěte, za něhož není matka dítěte provdána, ji poskytuje výživu po dobu dvou let od narození dítěte a přispěje jí v přiměřeném rozsahu na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Tato povinnost vznikne muži, jehož otcovství je pravděpodobné. Těhotná žena může po pravděpodobném otci žádat předem potřebnou částku na výživu a příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Soud může pravděpodobnému otci na návrh těhotné ženy uložit, aby poskytl potřebnou finanční částku

k zajištění výživy dítěte po dobu, po kterou by ženě náležela jako zaměstnankyni mateřská dovolená.

Shrnutí kapitoly

V kapitole „Výživné“ jsou probrány druhy vyživovacích povinností a jejich základní zásady, rovněž i sankce při jejich neplnění.

Kontrolní otázky a úkoly: Vysvětlete pojem vyživovací povinnost a výživné.; Kdy vzniká a zaniká vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi?; Principy vyživovací povinnosti mezi manžely, rozvedenými manžely.; Co jsou náklady neprovdané matky a proti komu je může uplatnit.

Citovaná a doporučená literatura

prof. Dr. JUDr. Eliáš, K, Mgr. Svatoš, M. *Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.* Ostrava: Sagit, a. s., 2013. ISBN 978-7208-920-8.

Listina základních práv a svobod.

Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině – komentář.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.

Kovářová, D. *Rodina a výživné. Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných.* Praha: Leges, 2011, 152 s. ISBN 978-80-87212-84-4.

7 Náhradní rodinná péče a opatrovnictví

V této kapitole se dozvíte: O jiné formě svěřeni dětí do péče, pokud nejsou rodiče schopni péči dětem zajistit, ať už z objektivních či subjektivních důvodů. Jaká výchovná opatření mohou v zájmu řádné péče o děti být uložena jak dětem, tak rodičům.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit pojmy vztahující se k náhradní rodinné péči a co jsou výchovná opatření. Objasnit postavení opatrovníka v životě nezletilého dítěte, postavení poručníka, pěstouna nebo jiné osoby pečující o dítě. Charakterizovat vhodnost zařazení dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče a nutnost či vhodnost ustanovení opatrovníka.

Klíčová slova kapitoly: poručenství; pěstounství; péče jiné osoby; opatrovník; ústavní výchova; výchovná opatření

Průvodce studiem: Náhradní rodinná péče je souhrnný název pro jiné formy péče o dítě než je péče rodičovská. Náhradní rodinná péče je důležitým institutem ve výchově a vývoji všech nezletilých dětí, kterým jejich vlastní rodiče nedokážou zajistit takové prostředí, které by bylo vhodné pro jejich zdárný rozvoj a celkový vývoj. Náhradní rodinná péče nastupuje poté, co ani opatření pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dětí nezlepší výchovné prostředí a děti v rodině vyrůstají nemohou. Současně je nutno se zmínit i o výchovných opatřeních ve vztahu k rodičům a nezletilým dětem a o funkci opatrovníka v životě nezletilého dítěte. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 4 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Náhradní rodinná péče je poskytována dětem, které nemohou být z různých důvodů vychovávány ve své vlastní rodině. Děti tak mají možnost vyrůst v přirozeném rodinném prostředí. Některé z forem náhradní rodinné péče vykonávají výhradně fyzické osoby, některé však náleží osobám právnickým. Mezi fyzické osoby patří především příbuzní nezletilého dítěte, nebo osoby, které rodiče sami označí za vhodné, nebo osoby, které byly vyhledány v rámci preventivní činnosti orgánů sociálně právní ochrany dětí. Mezi právnické osoby se potom řadí zejména zařízení Fondu ohrožených dětí – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a ústavy, které spadají pod Ministerstvo školství. Stejně tak i opatrovník nezletilému dítěti může být jmenován z řad fyzických či právnických osob, přičemž právnickou osobou má zákon především na mysli stát, prostřednictvím orgánů sociálně právní ochrany dětí.

7.1 Opatrovnictví dítěte

Opatrovník nezletilému dítěti je soudem jmenován, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nebo zákonný zástupce nehájí dostatečně zájmy dítěte, a nebo stanoví-li tak zákon. Zákon stanoví zastoupení dítěte zejména při jednání před soudem, ať už

dle občanského zákoníku nebo zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví nad mládeží. V rozhodnutí o jmenování opatrovníkem soud uvede, z jakého důvodu je opatrovník jmenován, na jakou dobu, jaká jsou jeho práva a povinnosti, a to i ve vztahu k třetím osobám. Rozhodne se i o tom, ke kterým právním jednáním potřebuje souhlas soudu, zda soudu podává zprávy o výkonu své funkce, zda má právo na náhradu nákladů a právo na odměnu. Opatrovník zjistí stanovisko rodiče, popřípadě poručníka dříve, než přistoupí v zastoupení dítěte k právnímu jednání, k němuž byl jmenován. Je-li jmenován opatrovník pro správu jmění dítěte, soud v rozhodnutí vymezí rozsah jmění, které bude spravovat, určí, jakým způsobem má s jednotlivými částmi jmění nakládat, nebo že se nakládání zakazuje, případně v jakém rozsahu. Opatrovník při výkonu své funkce postupuje s péčí řádného hospodáře a nesmí podstupovat nepřiměřená rizika. Odpovídá za řádné plnění své funkce soudu a jemu podléhá i stálému dozoru. Předkládá soudu pravidelné zprávy a účty ze správy jmění, a to za dobu, kterou soud určí; tato doba nesmí být delší než jeden rok. Opatrovník má právo odečíst si z výnosu jmění dítěte potřebné náklady, které se správnou jmění souvisí. Rovněž má právo na přiměřenou odměnu z výnosu jmění dítěte. Po skončení funkce opatrovníka postoupí ten, kdo funkci vykonával, bez zbytečného odkladu, nejpozději do šesti měsíců soudu vše, co měl z důvodu funkce u sebe a předloží závěrečnou zprávu o výkonu funkce opatrovníka, jejíž součástí je i závěrečný účet ze správy jmění dítěte.

7.2 Poručenství

Předně je třeba uvést, že jedinými zákonnými zástupci dítěte jsou jeho rodiče. Pokud však žádný z rodičů není schopen vykonávat rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, jmenuje soud poručníka. Ten se stává zákonným zástupcem dítěte v zásadě se všemi právy a povinnostmi rodiče, nemá však k dítěti vyživovací povinnost. Poručníka může vykonávat jak právnická osoba – stát, tak i osoba fyzická. Orgán sociálně právní ochrany dětí vykonává poručenství jako veřejný poručník do doby, než je soudem dítěti jmenován poručník nebo než se poručník ujme své funkce. Stejně tak nastupuje i v případě, že dosavadní poručník zemřel, nebo ztratil schopnost či způsobilost poručenství vykonávat, nebo byl funkce zproštěn nebo odvolán. Soud poručníkem většinou jmenuje toho, koho označili rodiče, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte, nebo osoba by poručenství odmítla. Poručníkem dítěti se ustanovuje zejména osoba z řad příbuzných nebo blízkých dítěti nebo jeho rodině. Není-li možno takovou osobu poručníkem jmenovat, soud jmenuje jinou vhodnou fyzickou osobu. Poručníkem může být jmenována pouze osoba plně svéprávná, bezúhonná, zaručující způsobem svého života, že je schopna funkci poručníka řádně vykonávat. Poručníkem mohou být jmenovány i dvě osoby, zpravidla manželé. Poručník podléhá stálému dozoru soudu. Svě funkce se ujímá dnem jmenování. Do devadesáti dnů po svém jmenování je povinen předložit soudu soupis jmění dítěte. Tato doba může být na žádost poručníka prodloužena, nejdéle však o šedesát dnů. Jakékoliv rozhodnutí poručníka v neběžných záležitostech týkajících se nezletilého dítěte musí být schváleno soudem. K právnímu jednání, k němuž schází potřebný souhlas soudu, se nepřihlíží. Stejně jako opatrovník, tak i poručník podává soudu pravidelně zprávy a to o osobě dítěte, jeho vývoji a předkládá účty ze správy jeho jmění alespoň jedenkrát ročně. Poručenství zaniká, když alespoň jeden z rodičů dítěte nabyl rodičovskou odpovědnost, zletilostí dítěte, osvojením dítěte v poručenské péči, smrtí poručníka, rozhodnutím soudu o zproštění poručníka jeho funkce, nebo o jeho odvolání. O zproštění z funkce může požádat poručník sám. Odvolat poručníka lze pro porušování jeho poručnických povinností nebo jsou-li zjištěny důvody, pro které není vhodné, aby svou funkci nadále vykonával. Stejně jako opatrovník po skončení výkonu funkce je povinen bez zbytečného odkladu, nejpozději do šesti měsíců soudu předložit závěrečnou zprávu o výkonu poručenské péče a závěrečný účet ze správy jmění dítěte. Poručník může o dítě pečovat osobně nebo může být dítě, i když je mu ustanoven poručník, v jiné formě náhradní rodinné péče. Pečuje-li však poručník o dítě osobně, náleží mu hmotné zabezpečení podle zvláštního

zákona. I poručník, zejména pokud o dítě osobně nepečuje, může požádat o ustanovení opatrovníka pro správu jmění dítěte.

7.3 Svěření do péče jiné osoby

Institut svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče lze charakterizovat jako nejvhodnější formu náhradní rodinné péče. Nezletilé dítě může být do péče jiné osoby svěreno v případech, kdy rodičům brání v bezprostřední péči o dítě jakékoliv subjektivní nebo objektivní překážky zpravidla krátkodobého charakteru a lze-li současně předvídat, že se dítě bude moci po překonání nebo odpadnutí těchto překážek do své biologické rodiny vrátit. Nezletilé dítě může být svěreno pouze do péče fyzické osoby, která skýtá záruku jeho řádné výchovy a se svěřením souhlasí. Blízký příbuzenský vztah je velmi žádoucí. Svěření dítěte do osobní péče jiné osoby nenahrazuje péči pěstounskou ani předpěstounskou, má však přednost před péčí v ústavní výchově. Při svěření dítěte do péče jiné osoby vymezí soud práva a povinnosti pečující osoby. Současně stanoví rozsah výživného, které jsou rodiče povinni platit k rukám pečující osoby. Tato osoba má právo výživné vymáhat, jakož i právo s výživným pro dítě hospodařit v jeho zájmu. Pokud není možné rodičům nebo ostatním příbuzným uložit vyživovací povinnost k dítěti, soud nesvěří dítě do péče jiné osoby. Rodičům zůstává zachována rodičovská odpovědnost, jsou stále zákonnými zástupci dítěte. Svěření do péče jiné osoby se vztahuje i pro případy, že o dítě nemůže osobně pečovat poručník.

7.4 Pěstounská péče

Pěstounská péče představuje soukromoprávní institut náhradní rodinné péče, jehož účelem je zejména výkon osobní péče o dítě. Vedle institutu osvojení je jednou z nejrozšířenějších forem náhradní rodinné péče. Je chápána jako zvláštní forma státem řízené a kontrolované dlouhodobé náhradní péče v rodině, která je státem i zabezpečována dávkami státní sociální podpory. Pěstounská péče musí být pojímána jako subsidiární k péči vlastních rodičů, má mít dočasný charakter, ať už krátkodobý, střednědobý nebo dlouhodobý. Pro svěření dítěte do pěstounské péče musí být splněny předpoklady jako je skutečnost, že o dítě osobně nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník, je dán zájem na svěření dítěte do jiného výchovného prostředí a pěstoun musí s touto formou náhradní rodinné péče souhlasit, musí mít bydliště na území České republiky a musí skýtat záruku řádné výchovy dítěte. I pěstounská péče má přednost před péčí ústavní. Dítě může být svěreno do pěstounské péče i na přechodnou dobu, což je určitá forma předběžného opatření zajišťující dětem předání do některé z forem náhradní rodinné péče, aniž by musely do péče ústavní. Pěstounská péče na přechodnou dobu je stanovena na tři měsíce, může však být prodloužena až do doby, než je soudem pravomocně rozhodnuto o svěření dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče, případně rodičům. Pokud odpadne překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě, mohou požádat o vrácení dítěte zpět a soud takovému návrhu vyhoví, je-li to v zájmu nezletilého dítěte. Rodičům přetrvává rodičovská odpovědnost, z výjimkou práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi. Rodiče mají právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat, mají právo na informace o dítěti a přetrvává jim vyživovací povinnost k dítěti. Výživné však přechází na stát, vyplácí-li se příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle zvláštního předpisu. Před svěřením nezletilého dítěte do pěstounské péče může soud svěřit nezletilé dítě do péče předpěstounské, nad jejímž průběhem a úspěšností vykonává dohled. Dítě může být svěreno i do společné pěstounské péče, zejména pokud jsou manželé. V případě rozvodu manželství pěstounů musí být také upraveny povinnosti a práva pěstounů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu, neboť společná pěstounská péče manželů rozvodem manželství zaniká. Zemře-li však jeden ze společných pěstounů, zůstává dítě v pěstounské péči pozůstalého manžela. I když je dítě svěreno do pěstounské péče jedné osoby a tato žije v manželství, musí s převzetím dítěte do její pěstounské péče souhlasit druhý manžel, neboť na osobní péči o dítě se podílí i manžel pěstouna, pokud žijí v rodinné domácnosti. Práva a povinnosti pěstouna při osobní péči o dítě jsou dány zákonem. Nejdůležitějším právem, ale i povinností je osobní péče o dítě. Při péči

pěstoun vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů, je povinen a oprávněn v běžných záležitostech za dítě rozhodovat a spravovat jeho jmění. Má povinnost informovat rodiče dítěte o podstatných záležitostech a umožnit osobní styk dítěte s rodičem a prohlubovat a rozvíjet sounáležitost dítěte nejen s rodiči, ale i dalšími příbuznými a osobami blízkými. Pěstounská péče zaniká nejpozději nabytím dítěte plné svéprávnosti, jinak jeho zletilostí, též rozhodnutím soudu o zrušení pěstounské péče při změně poměrů na straně rodičů, pěstounů a nezletilého dítěte.

7.5 Ústavní výchova

Ústavní výchova je forma péče o děti, které nemohou být z vážných důvodů vychovávány ve vlastní rodině nebo jejichž výchova je vážně ohrožena nebo vážně narušena, nebo nejsou z nějakých závažných důvodů vhodné pro umístění v pěstounské péči, do péče jiné osoby či k osvojení. Ústavní výchovu nařizuje soud. Děti, u nichž je nařízena ústavní výchova, se podle věku a etopedického vyšetření zařazují do různých typů ústavů. V současné době se upřednostňují dětské domovy menší, takzvaného rodinného typu. Je v nich menší počet dětí, takže jim může být věnována větší péče a pozornost ze strany pracovníků dětských domovů. Nezletilé děti s poruchami chování a učení mohou být zařazovány do škol internátních, což jsou zařízení se školou s celoročním pobytem. Děti, jejichž výchova je vážně narušena (dopouštějí se už i protiprávního jednání, nerespektují rodiče a jiné autority) jsou zařazovány do výchovných ústavů. O vhodnosti typu ústavu se rozhoduje na základě diagnostiky – etopedického vyšetření, které probíhá v diagnostických ústavech pro všechny děti a jeho délka trvá nejméně dva měsíce. Ústavní výchova je nařízena tehdy, kdy jiná výchovná opatření nevedla k nápravě. Nejsou-li rodiče z vážných důvodů schopni zabezpečit výchovu na dobu přechodnou, svěří soud dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na dobu nejdéle šesti měsíců. Nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě do péče svěřeno, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí o ústavní výchově. V rozhodnutí, kterým se nařizuje ústavní výchova, se označí konkrétní zařízení, kde má být dítě umístěno. Přitom se přihlédně k zájmům dítěte a blízkosti od bydliště rodičů nebo jiných osob blízkých dítěti. Ústavní výchovu lze nařídit nejdéle na dobu tří let. Je možno ji však prodloužit, pokud důvody, pro které byla nařízena trvají. Důvody trvání ústavní výchovy jsou soudem přezkoumávány nejméně jednou za šest měsíců. Nařízená ústavní výchova neznamená, že by rodiče ztratili k dětem rodičovskou odpovědnost a vyživovací povinnost. Ústavní výchova zaniká, pomínou-li důvody, pro které byla nařízena, nebo je-li možné dítěti zajistit jinou formu náhradní rodinné péče. Zaniká i rozhodnutím soudu o osvojení nezletilého dítěte. Z důležitých důvodů může být ústavní výchova prodloužena o jeden rok po dosažení zletilosti dítěte.

Shrnutí kapitoly

V kapitole jsme se seznámili s formami náhradní rodinné péče, včetně výchovných opatření ve vztahu k rodičům i nezletilým dětem. Vysvětlen byl pojem ústavní výchovy, jako formy obojího, tedy jak výchovného opatření, tak i druhu náhradní rodinné péče. Kapitola obsahuje i pojednání o opatrovníkovi nezletilého dítěte.

Kontrolní otázky a úkoly: Co je to náhradní rodinná péče a její formy?; Vysvětlete, kdy se nezletilému ustanovuje opatrovník a jakou má funkci.; Vysvětlete pojem poručník a jeho práva a povinnosti a postavení v životě dítěte.; Kdo je pěstoun a jaké jsou náležitosti pěstounské péče.; Pod co lze podřadit ústavní výchovu?; Jaká výchovná opatření mohou být uložena rodičům či nezletilým dětem?

Citovaná a doporučená literatura

prof. Dr. JUDr. Eliáš, K, Mgr. Svatoš, M. *Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.* Ostrava: Sagit, a. s., 2013. ISBN 978-7208-920-8.

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte.*

Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině – komentář.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., v platném znění – komentář.

Právo a rodina – měsíčník, Linde: Praha, č. 1/2004.

Právo a rodina – měsíčník, Linde: Praha, č. 2/2004.

Právo a rodina – měsíčník, Linde: Praha, č. 10/2004.

Právo a rodina – měsíčník, Linde: Praha, č. 8/2005.

Právo a rodina – měsíčník, Linde: Praha, č. 9/2005.

8 Sociálně právní ochrana dětí

V této kapitole se dozvíte: Co je sociálně právní ochrana dětí (dále jen SPOD). Komu je poskytována a na koho je zaměřena.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit základní pojmy. Objasnit přední hledisko a základní aspekty sociálně právní ochrany dětí. Charakterizovat ohrožené dítě.

Klíčová slova kapitoly: ohrožené dítě; rodičovská odpovědnost; sociálně právní ochrana dětí; jiná osoba odpovědná za výchovu o dítě; osoba pečující o dítě

Průvodce studiem: V kapitole jsou uvedeny základní aspekty sociálně právní ochrany dětí, komu je poskytována a na koho je zaměřena. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 2 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Sociálně právní ochrana dětí zahrnuje ochranu práv dětí a to zejména na příznivý vývoj a řádnou výchovu, zájmy dítěte i jeho jmění. Orgán SPOD vykonává činnosti směřující k sanaci rodiny, pokud však dítě nemůže být dočasně vychováváno ve vlastní rodině, zabezpečí dítěti náhradní rodinné prostředí. SPOD se poskytuje dětem s trvalým pobytem na území České republiky. Pokud se jedná o dítě, které je cizincem, musí mít povolen trvalý pobyt na území České republiky, či být hlášeno k pobytu na území České republiky a to po dobu nejméně devadesáti dnů, nebo je azylantem či osobou požívající doplňkové ochrany. Poskytuje se rovněž dítěti, které zde pobývá s rodičem, který je azylantem či osobou požívající doplňkové ochrany, nebo na území České republiky pobývá na základě víza k pobytu nad devadesát dní. SPOD se poskytuje také dítěti, které si podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky, nebo tak učinil jeho rodič. Základním aspektem SPOD je zájem a blaho dítěte a zaměřuje se na několik skupin ohrožených dětí. Jsou to zejména děti, jejichž rodiče, či osoby odpovědné za výchovu zemřeli nebo neplní, nevykonávají, či zneužívají povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti. Další skupinou dětí, na kterou se SPOD zaměřuje, jsou děti s výchovnými problémy, děti, které se dopustily trestného činu, a pokud ještě nedovršily patnácti let věku, pak činu jinak trestného. Tyto děti spadají pod sociální kuratelů pro děti a mládež. Mezi sociopatologické jevy, kterých se nejčastěji dopouštějí patří zejména útěky z domova, záškoláctví, toxikomanie, alkoholismus, prostituce, zahálčivý život. Ve výčtu ohrožených dětí nelze opomenout také ty, na kterých byl trestný čin spáchán, jsou ohroženy násilím, nebo je podezření ze spáchání takového činu. Sociálně právní ochranu dětí zajišťují orgány SPOD, což jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí a Úřad práce České republiky. Opatření učiněná SPOD musí na sebe navazovat a vzájemně se ovlivňovat. Místní příslušnost orgánů SPOD se řídí místem trvalého bydliště nezletilého dítěte a žadatele o některou z forem náhradní rodinné péče. Řízení orgánů SPOD se řídí správním řádem. O každém ohroženém dítěti, které je v péči orgánů SPOD, nebo kterému byl ustanoven opatrovník nebo poručník, se vede evidence dětí, o nichž se následně vede spisová dokumentace. Ta obsahuje zejména osobní údaje dětí, jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech dětí, záznamy o šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči, kopie podání soudům nebo jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů, škol, lékařů. Nahlížet do spisové dokumentace je oprávněn na základě písemné žádosti pouze rodič dítěte.

Shrnutí kapitoly

Kapitola pojednává o základním pojmosloví sociálně právní ochrany dětí, vysvětluje její podstatu, aspekty a zaměření.

Kontrolní otázky a úkoly: Definujte SPOD?; Co je základním aspektem SPOD?; Na koho se SPOD zaměřuje?

Citovaná a doporučená literatura

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte*.

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Listina základních práv a svobod.

Zákon o sociálně právní ochraně. Komentář. Praha: Linde, 2002.

9 Preventivní a poradenská činnost

V této kapitole se dozvíte: Jakou preventivní a poradenskou činnost SPOD vykonává.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit, jaký rozsah preventivní a poradenské činnosti je vykonáván na úrovni jednotlivých orgánů SPOD. Objasnit práci SPOD na různých stupních orgánů, zabývajících se sociálně právní ochranou dětí. Charakterizovat samostatně preventivní a poradenskou činnost, tyto i ve vzájemné souvislosti.

Klíčová slova kapitoly: prevence; poradenství; případová konference; individuální plán ochrany dítěte; vyhodnocení situace dítěte; výchovná opatření

Průvodce studiem: Prostudováním kapitoly bychom měli být schopni rozlišit, co je činnost poradenská a co činnost preventivní, jaké pravomoci orgánů sociálně právní ochrany dětí jsou na jednotlivých úrovních státní správy. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 4 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Poradenství a preventivní působení jsou nedílnou součástí SPOD. **Obecní úřad:** V tomto smyslu je povinností ze strany obecního úřadu působit nejen na děti, ale i na rodiče a celé rodiny. Rodiče je třeba poučit o povinnostech, které jim vyplývají z rodičovské odpovědnosti, poradit jakým způsobem lze řešit výchovné problémy jejich dítěte, popřípadě jim takovouto pomoc zprostředkovat. Obecní úřad je také povinen o nedostacích v chování hovořit s dítětem, sledovat, zda nedochází k přístupu dětí do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující. **Obecní úřad obce s rozšířenou působností:** Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje nepříznivé vlivy působící na děti a činí opatření na jejich omezování. Pomáhá rodičům při řešení výchovných problémů, pořádá přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě. Poskytuje poradenství při výchově a vzdělávání dítěte nebo pomáhá tuto pomoc zprostředkovat. Rovněž osobám vhodným stát se osvojiteli, či pěstouny poskytuje obecní úřad obce s rozšířenou působností poradenskou pomoc. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, zejména posuzuje, zda se jedná o ohrožené dítě. Na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny zpracovává individuální plán ochrany dítěte. Individuální plán ochrany dítěte je vypracován nejpozději do jednoho měsíce od zařazení dítěte do evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Individuální plán ochrany dítěte klade důraz na přijetí opatření, která pomohou umožnit setrvání dítěte v péči rodičů či osob zodpovědných za výchovu. Je pravidelně aktualizován, vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanovuje opatření k zajištění ochrany dítěte a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření. **Případové konference:** V případě řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin pořádá orgán SPOD případové konference, ke kterým jsou přizvány další zúčastněné osoby, zejména zástupci škol, školských zařízení, orgánů policie, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče, psychologové a jiní.

Shrnutí kapitoly

V kapitole jsme se seznámili s činností orgánů SPOD na různých úrovních orgánů státní správy, s tím, co je preventivní a poradenská činnost a její důležitost při péči o dítě, o opatřeních, která jsou na zachování jeho zdárného vývoje v biologické rodině činěny.

Kontrolní otázky a úkoly: Co je preventivní činnost?; Co je individuální plán dítěte?; Co je případová konference?; Co vše je možno podřadit pod poradenskou činnost orgánů SPOD?

Citovaná a doporučená literatura

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Zákon o sociálně právní ochraně. Komentář. Praha: Linde, 2002.

10 Výchovná opatření a opatření na ochranu dítěte

V této kapitole se dozvíte: Co jsou výchovná opatření a opatření na ochranu dítěte. Kdo nařizuje ústavní výchovu a o povinnostech úřadu obce s rozšířenou působností ve vztahu k těmto opatřením.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit co jsou výchovná opatření, jejich aspekty a co jsou opatření na ochranu dítěte. Objasnit pravomoci úřadu obce s rozšířenou působností při ukládání výchovných opatření a opatření na ochranu dítěte. Charakterizovat druhy výchovných opatření, druhy opatření na ochranu dítěte a povinnosti úřadu obce s rozšířenou působností.

Klíčová slova kapitoly: výchovná opatření; úřad obce s rozšířenou působností; ústavní výchova; ochranná výchova

Průvodce studiem: V kapitole se seznámíme s povinnostmi a pravomocemi úřadu obce s rozšířenou působností při ukládání výchovných opatření rodičům nebo nezletilým dětem a opatřeních na ochranu dítěte. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 2 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

10.1 Výchovná opatření

Obecní úřad obce s rozšířenou působností může dítěti, rodiči, či jiné osobě odpovědné za výchovu uložit výchovné opatření. Jedná se o napomenutí, dohled, omezení a povinnost využít odbornou poradenskou pomoc. Pokud výchovné opatření splní svůj účel, nebo pokud nesplní svůj účel či se změny poměry, tak obec s rozšířenou působností jím uložené výchovné opatření zruší. Pokud výchovná opatření neuložil obecní úřad obce s rozšířenou působností, může o těchto výchovných opatřeních rozhodnout soud. Soud, v případě, že výchovná opatření nevedla k nápravě, může dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte. K soudu může orgán SPOD podat návrh v zájmu ochrany dítěte na rozhodnutí, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte, na omezení, zbavení či pozastavení rodičovské odpovědnosti, na nařízení ústavní výchovy, na její prodloužení nebo zrušení, na svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu a jeho zrušení, na přemístění dítěte do jiného ústavu, než ve kterém aktuálně je, na svěřeni dítěte do péče zařízení vyžadující okamžitou pomoc, na pozastavení výkonu, povinnosti a práva péče o dítě u nezletilého rodiče, na zachování povinnosti práva péče o dítě a osobního styku s dítětem u rodiče omezeného ve svéprávnosti a na zbavení rodiče práva dát souhlas k osvojení v rámci řízení o zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti. Před podáním návrhů výše uvedených je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen tyto důvody podání návrhu projednat s rodiči.

10.2 Ústavní a ochranná výchova

Ústavní výchovu a ochrannou výchovu nařizuje soud. Ochranná výchova je nařizována pouze jako výchovné opatření dle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. Dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení pro výkon ústavní výchovy sjednává úřad obce s rozšířenou působností a to dle označení soudu. Na základě sjednaného termínu vyzve rodiče, aby ve sjednaném termínu dítě do zařízení předali. Pokud tato varianta není z nějakého

důvodu reálná, umístí dítě do zařízení úřad obce s rozšířenou působností sám. Ten rovněž po celou dobu pobytu dítěte sleduje dodržování jeho práv. Je povinen dítě v ústavním zařízení nejméně jednou za tři měsíce navštívit, stejně tak jeho rodiče, na které působí tak, aby došlo co nejdříve k nápravě podmínek, pro které byla ústavní výchova nařízena a dítě mohlo být zpět vráceno do rodinného prostředí. Povinností zaměstnance obce s rozšířenou působností je bezodkladně navštívit dítě, které matka po narození opustila a zanechala jej ve zdravotnickém zařízení. Ústavní zařízení jsou povinna zajistit zaměstnanci obce s rozšířenou působností přístup do ústavního zařízení, doklady nebo zprávy vztahující se k dítěti a jeho rodičům, umožnit styk s dítětem, oznamovat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností děti, které se jeví jako vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče, oznamovat útky dětí ze zařízení, informovat o propuštění dítěte z ústavního zařízení nebo jeho přemístění a vyžádat si souhlas k pobytu dítěte mimo ústav. S pobytem dítěte mimo ústav musí souhlasit orgán SPOD i ředitel ústavu, kteří mohou po prošetření poměrů povolit pobyt dítěte mimo ústavní zařízení na dobu nejdéle třiceti kalendářních dnů. Tato doba může být s výjimkou ochranné výchovy prodloužena. Pro ochranu výchovu platí stejná pravidla jako pro výchovu ústavní s tou výjimkou pobytu dítěte mimo ústav.

Shrnutí kapitoly

Výchovná opatření a opatření na ochranu dítěte jsou důležitými instituty represivního charakteru, které nastupují poté, kdy již není možno pouze preventivně a poradensky na rodiče, děti nebo osoby o děti pečující působit.

Kontrolní otázky a úkoly: Co jsou výchovná opatření?; Co je ústavní výchova a co výchova ochranná?; Kdy mohou být děti dočasně propuštěny z ústavního zařízení?

Citovaná a doporučená literatura

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže.

Zákon o sociálně právní ochraně. Komentář. Praha: Linde, 2002.

11 Péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost

V této kapitole se dozvíte: Kým je tato péče zabezpečována, co je sociální kuratela, na co se obecní úřad při péči o tyto děti zaměřuje.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit pojem sociální kuratela. Objasnit, na co především obecní úřad zaměřuje svou pozornost a povinnosti zaměstnance obce s rozšířenou působností při péči o děti vyžadující zvýšenou pozornost. Charakterizovat pojem děti vyžadující zvýšenou pozornost.

Klíčová slova kapitoly: sociální kuratela; kurátor pro děti a mládež; probační a mediační služba

Průvodce studiem: V kapitole se dozvíme, kdo všechno je zařazen pod děti vyžadující zvýšenou pozornost a jakou úlohu sehrává orgán SPOD. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 3 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Orgán SPOD se při péči o děti vyžadující zvýšenou pozornost zaměřuje na poskytování pomoci při překonávání nepříznivých sociálních podmínek s cílem umožnit jim začlenění do společnosti. Tato péče je zabezpečována prostřednictvím sociální kurately pro děti a mládež (dále jen sociální kuratela). Sociální kuratela spočívá v odstraňování, zmírnění nebo zamezení negativních vlivů na sociální vývoj dítěte. Sociální kuratelu vykonává kurátor pro děti a mládež. Orgán SPOD zaměřuje svoji pozornost především na trávení volného času těchto dětí, na odstraňování sociálně patologických jevů u těchto dětí, věnuje pozornost dětem s rodin s nízkou sociální úrovní, spolupracuje se školami a dalšími subjekty a sleduje u dětí projevy nesnášenlivosti a násilí. Kurátor pro děti a mládež věnuje zvláštní pozornost opakovaným poruchám v chování a páchání trestné činnosti. Spolupracuje s úřadem práce při zprostředkování vhodného zaměstnání, zprostředkovává začleňování do programu péče o problémové skupiny dětí. Zaměstnanci obce s rozšířenou působností jsou v osobním styku

s dítětem a jeho rodinou, vhodně volí prostředky působení na děti a řeší problémy dítěte účelně a pokud možno v jeho přirozeném prostředí. Sociální kuratela je zaměřena na analyzování situace v oblasti sociálně patologických jevů a navrhuje preventivní opatření. Kurátor pro děti a mládež se účastní přestupkovému a trestnímu řízení vedenému proti mladistvému v případě dětí mladších patnácti let řízení o činech jinak trestních. Dále navštěvuje děti s nařízenou ústavní a ochranou výchovou, dětí ve výkonu vazby a ve výkonu trestu, rovněž pracuje s rodinou těchto dětí. Kurátor pro děti a mládež spolupracuje s příslušným střediskem probační a mediační služby, podílí se na resocializaci dětí po propuštění z výkonu trestního opatření a s ochranné nebo ústavní výchovy. Rovněž těmto dětem zajišťuje návaznou péči. Kurátor pro děti a mládež spolupracuje také s věznicemi a alespoň jednou za tři měsíce je povinen navštívit dítě, které je ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Orgán SPOD je povinen navštívit jednou za tři měsíce dítě, o něž ve věznici pečuje odsouzená či obviněná žena. Věznice jsou povinny zaměstnanci obce s rozšířenou působností zajistit přístup do věznice, umožnit nahlížení do dokumentace a umožnit styk s dítětem.

Shrnutí kapitoly

Skupina dětí vyžadující zvýšenou pozornost je velmi rozsáhlá a i práce s nimi vyžaduje erudované pracovníky orgánů SPOD. V kapitole najdeme výčet nejdůležitějších úkolů orgánů SPOD u této skupiny nezletilých dětí.

Kontrolní otázky a úkoly: Co je sociální kuratela pro děti a mládež?; Jaké činnosti vykonává kurátor pro děti a mládež?; Na koho je sociální kuratela zaměřena?

Citovaná a doporučená literatura

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte.*

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Zákon o sociálně právní ochraně. Komentář. Praha: Linde, 2002.

12 Náhradní rodinná péče

V této kapitole se dozvíte: O tom, co je potřeba k tomu, chcete-li se stát žadatelem o přijetí dítěte do pěstounské péče nebo osvojení. Co obsahuje evidence žadatelů a nezletilých dětí. Co zahrnuje odborné posuzování pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče. O pěstounské péči na přechodnou dobu.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit pojem žadatel, co zahrnuje příprava žadatele, kdo zprostředkovává osvojení a pěstounskou péči. Objasnit proces přijetí dítěte do rodiny. Charakterizovat práci a pravomoci orgánů SPOD v přípravě žadatelů a vyhledávání vhodných osob pro přijetí dítěte do pěstounské péči nebo osvojení.

Klíčová slova kapitoly: odborné posouzení; pěstounská péče; osvojení; spisová evidence dětí i žadatelů o náhradní rodinnou péči; příprava žadatelů

Průvodce studiem: Proces převzetí dítěte do pěstounské péče nebo osvojení je dlouhodobý a velmi důležitý ve prospěch nezletilého dítěte, aby mu byla zajištěna řádná výchova v rodině, pokud jeho vlastní rodina se o něj starat nemůže. Stejně tak složitý je proces vyhledávání osob vhodných pro náhradní rodinnou péči a jejich příprava, pokud jde o péči pěstounskou nebo osvojení. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 4 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Náhradní rodinná péče je poskytována dětem, které nemohou být z různých důvodů vychovávány ve své vlastní rodině. Děti, mají na rozdíl od ústavní péče, možnost vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí. Náhradní rodinná péče se v České republice uskutečňuje ve třech právních režimech a to osvojením, pěstounskou péčí a poručenskou péčí, ve kterých orgány SPOD sehrávají důležitou roli. Náhradní rodinnou péčí zprostředkovávají a to tak, že vyhledávají děti, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí a rovněž vyhledávají vhodné osvojitele a pěstouny a zprostředkovávají jim odbornou přípravu k přijetí dítěte do rodiny. Osvojení nebo pěstounská péče se zprostředkovává fyzické osobě, která je

žadatelem. Žadatel je tedy fyzická osoba, která si podala žádost a má zájem osvojit si, nebo přijmout dítě do pěstounské péče. Zprostředkování osvojení a svěření dítěte do pěstounské péče zajišťují krajské úřady. Pokud se jedná o osvojení z nebo do ciziny je zprostředkovatelem Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Krajský úřad vede rovněž evidenci dětí a žadatelů. Krajský úřad zajišťuje přípravu fyzických osob, kteří jsou vhodní stát se osvojiteli, nebo pěstouny. Tato příprava zahrnuje poradenskou pomoc a speciální přípravu k přijetí dítěte a to až u osvojitelů, pěstounů či pěstounů na přechodnou dobu. Příprava k zařazení žadatele do evidence pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče činí nejméně čtyřicet osm hodin a u pěstounské péče na přechodnou dobu činí nejméně sedmdesát osm hodin. K přijetí dítěte do rodiny se připravují i děti žijící v této rodině. Děti i žadatelé jsou dále odborně posuzováni. U dětí je posuzována úroveň tělesného a duševního vývoje, jejich potřeby a to i s ohledem na etnické, náboženské a kulturní prostředí dítěte. Je posuzováno zda je vůbec u konkrétního dítěte náhradní rodinná péče vhodná, popřípadě jaká forma. U žadatelů se zjišťují osobnostní předpoklady, zdravotní a psychický stav, motivace, která k jeho žádosti vedla a samozřejmě rodinné prostředí, bytové podmínky a jiné. Žadatel je z evidence vyřazen smrtí, zrušením své žádosti, spáchá-li trestný čin, neplní-li povinnosti vyplývající ze zákona pro přípravu k převzetí dítěte do náhradní rodinné péče, vyhověním žádosti, tedy převzetím dítěte, to však až po době tří let, pokud další dítě do péče další dítě převzít nechce. Zcela specifickou formou náhradní rodinné péče je pěstounská péče na přechodnou dobu. Zde jsou k odbornému posouzení nutné i předpoklady k péči o dítě krátce po narození a poměrně krátkodobě. Dítě je do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřováno na dobu, kdy rodič není schopen ze závažných důvodů dítě vychovávat. Dále na dobu potřebnou k překlenutí, kdy může matka vzít zpět souhlas k osvojení a na dobu, kdy nabude právní moc rozhodnutí soudu o tom, že souhlas rodičů k osvojení není třeba. Soud je zde povinen nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda důvod k svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu trvá. Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle rok. Osoba pečující nebo osoba v evidenci uzavře dohodu o výkonu pěstounské péče, která upravuje podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností. Tato dohoda se uzavírá do třiceti dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí příslušného orgánu o svěření prvního dítěte do péče. Osoba pečující má nárok na dávky dle zvláštního zákona na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči, odměnu pěstouna, případně jiné dávky státní sociální podpory.

Shrnutí kapitoly

Proces zprostředkovávání některé z forem náhradní rodinné péče je složitý a vyžaduje pečlivou kontrolu a přípravu ze strany státu. Kapitola pojednává o nejzákladnějších náležitostech takového zprostředkovávání.

Kontrolní otázky a úkoly: Co obsahuje evidence žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči?; Co obsahuje evidence nezletilého dítěte vhodného pro osvojení nebo pěstounskou péči?; Co je odborné posouzení?; Kdy dochází k ukončení evidence žadatele nebo nezletilého dítěte?

Citovaná a doporučená literatura

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte*.

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Listina základních práv a svobod.

Zákon o sociálně právní ochraně. Komentář. Praha: Linde, 2002.

13 Zařízení sociálně právní ochrany

V této kapitole se dozvíte: Co jsou zařízení sociálně právní ochrany, kdo je může zřizovat.

Po jejím prostudování byste měli být schopni: Vysvětlit co jsou zařízení sociálně právní ochrany a k čemu slouží. Objasnit důležitost zřizování zařízení sociálně právní ochrany. Charakterizovat jednotlivé druhy zařízení sociálně právní ochrany.

Klíčová slova kapitoly: zařízení sociálně právní ochrany

Průvodce studiem: Zařízení sociálně právní ochrany jsou důležitou součástí pomoci rodičům, dětem a jiným osobám o děti pečujícím. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 2 hodiny, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

Zařízení sociálně právní ochrany mohou zřizovat fyzické osoby, právnické osoby nebo obce a kraje v samostatné působnosti na základě pověření k výkonu sociálně právní ochrany.

Zařízení odborného poradenství pro péči o děti: Je zaměřeno na řešení vzájemných vztahů rodičů a jejich dětí a na péči rodičů o děti zdravotně postižené. Těmto je poskytováno odborné poradenství, rady ve věcech výchovy a výživy dětí a v dalších otázkách týkajících se problémů vyplývajících z péče o děti. Poskytují také poradenství pro fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny. **Zařízení sociálně výchovné činnosti:** Jsou určena zejména dětem, na které je zaměřena sociálně právní ochrana dětí. Těm jsou nabízeny programy na využití volného času, rozvíjení sociálních dovedností. **Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc:** Prostřednictvím těchto zařízení je dětem poskytována ochrana a pomoc, a to zejména je-li vážně ohrožen jejich život nebo příznivý vývoj a nebo ocitlo-li se dítě bez péče, přiměřené jeho věku. Do těchto zařízení je dítě umísťováno na základě rozhodnutí soudu, na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností a na základě žádosti zákonného zástupce nebo dítěte. Délka pobytu dítěte je v tomto zařízení na základě žádosti zákonných zástupců nejdéle tři měsíce, na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo na základě žádosti dítěte šest měsíců a na základě rozhodnutí soudu na dobu nejdéle tří let. Povinnosti orgánů SPOD v případě, že je dítě umístěno na základě rozhodnutí soudu, jsou totožné jako u ústavní výchovy. **Výchovně rekreační tábory pro děti:** Jsou určeny zejména pro děti, na které je zaměřena sociálně právní ochrana dětí. Zřizují se zpravidla v době školních prázdnin. Pobyt ve výchovně rekreačním táboře se dítěti poskytuje na žádost zákonných zástupců nebo s jejich souhlasem. Účelem pobytu je výchovné působení na děti, které by mělo směřovat k odstranění nebo potlačení poruch chování a k získání potřebných návyků.

Shrnutí kapitoly

V kapitole jsou vyjmenovány zařízení, která slouží k ochraně práv nezletilých dětí, k pomoci a nápravě nedostatků, které se v péči o děti vyskytují.

Kontrolní otázky a úkoly: K čemu slouží zařízení sociálně právní ochrany a která to jsou?

Citovaná a doporučená literatura

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.

Zákon o sociálně právní ochraně. Komentář. Praha: Linde, 2002.